

Reszler Gábor

VÁROSIASODÁS ÉS KOMFORT NYÍREGYHÁZÁN A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁN

A magyarországi urbanizáció a dualizmus évtizedeiben bontakozott ki. A folyamat nem csupán az európai mércével modernnek számító fővárost, Budapestet teremtette meg, hanem a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok hálózatát is. A 10 ezernél népesebb települések száma 1850 és 1890 között 53-ról 105-re emelkedett, a lakosságuk pedig 1,1 millióról 2,7 millióra, azaz két és félszeresére nőtt.¹ A 19. század második felében a korábbihoz képest módosultak a településfejlesztő tényezők. A jobbagyfelszabadítás után a lélekszám emelkedésében a természetes szaporodás mellett fontos szerepet játszott a belső vándorlás. A városfejlődés előmozdítójává vált a vasúthálózat kiépülése, a kereskedelem bővülése, a hitelintézetek alakulása, illetve a századfordulótól a gyáripar.²

Nyíregyházán a korábbi hagyományos városfejlesztő erők – kedvező jogállás, céhes ipar, árutermelő mezőgazdaság stb. – mellett és részben helyett a továbblépéshez polgári jellegű szerepkörbővülésre volt szükség.³ A korabeli városvezetők idejében ráéreztek a vasúthálózat fontosságára, és az 1854 májusában elkezdett tárgyalásoknak köszönhetően a Tisza-vidéki vasútvonal 1858-tól a nyírségi várost érintve haladt tovább Tokaj felé.⁴ Hosszú, kitartó küzdelem eredményeként az 1876. évi 33. tc. alapján a megyeszékhelyet Kállóból Nyíregyházára helyezték át. A változás maga után vonta a vármegyei hivatalok és a királyi törvényszék áttelepülését.

A kiterjedt határban mezőgazdasággal foglalkozók egyre inkább eltávolodtak a városfejlesztés ügyeitől, és a helyükbe lépő társadalmi rétegek vállalták fel a megyeszékhellyé emelkedett Nyíregyháza városiasodásának előmozdítását. A városi és megyei tisztikar tagjai, kereskedők, iparosok és értelmiségiek igényelték a szilárd burkolatú utcákat, a korszerű közvilágítást, a belváros városias arculatát meghatározó köz- és magánépületeket, valamint a várost Sóstóval összekötő villamosközlekedést.

¹ Katus László: A települési és társadalmi struktúra. In: Magyarország története 1848–1890. 6/2. köt. Szerk. Katus László. Budapest, 1987. 1138.

² Horeczki Réka: Az urbanizáció kibontakozása a Kárpát-medencében. Köztes-Európa, 2015. 1–2. sz. 75.

³ Dr. Kókai Sándor: Nyíregyháza térszerkezeti helyének változása a XIX. században. In: A Nyírség és a Felső-Tisza-vidék történeti földrajza. Szerk. Frisnyák Sándor. Nyíregyháza, 2002. 184.

⁴ Bene János: A polgárosodás útján 1848–1919. In: Nyíregyháza története I. Szerk. Németh Péter. Nyíregyháza, 2010. 276. (a továbbiakban Bene, 2010.); Frisnyák Zsuzsa: A vasút hatása a magyarországi városokra. Korall, 2013. 52. sz. 5–20.

Az 1880-as, 1890-es évektől sorra létrejöttek azok az egyházi és világi épületek, melyek nagyrészt napjainkig jellegzetessé, egyedivé teszik a belvárost. A város vezetői a beruházási terveket mindig a kor színvonalán, országosan ismert építészek bevonásával készítették el, nem az olcsó, hanem az időtálló megoldásokat keresték.

A városiasodás egyik fokmérője a szilárd burkolatú járdák, utcák megléte és a közművek kiépítettsége. A nyíregyházi infrastruktúra megteremtésének első szórványos jeleire az 1800-as évek derekától bukkanunk. A még földszintes városháza és a városi boltok előtt 1844-ben elkészültek az első kőjárdák, két évvel később felállították az utcai olajlámpásokat, megteremtve ezzel a közvilágítást.⁵ A városon átvezető utak fenntartása az 1880-as évek elején a vármegyétől városi hatáskörbe került. A városvezetésnek ettől fogva a vasúthoz, valamint a Tokaji utcai kórháztól a Kállói utca keleti végéig vezető utak járhatóságáról kellett gondoskodnia. Az utcák karbantartására 1883 januárjától kövezetvámot szedtek.⁶ 1881-ben csapolták le a Róka zugbeli egészségtelen, posványos Sivák tavat. A következő év nyarán kezdték el az Orosz utca (ma Kossuth Lajos utca) és Selyem utca torkolatának kövezését, valamint a csapadékvíz elvezető csatorna építését.⁷ A lakosok esetenként a városhoz fordulva az utcák járhatatlanságát panaszolták. Jóba Elek és társai 1882 októberében a polgármesternek címzett folyamodványukban azt kérték, hogy a Nagy Orosi utcán (ma Bocskai utca) legalább a gyalogjárókat tegyék rendbe.⁸ A megkezdett munkálatok során járdát kapott többek között a Szarvas, Szentmihályi (ma Bethlen Gábor utca), Egyház, Kossuth, Pazonyi, Tokaji és Serház utca. A vasútállomás közelében fekvő, a korábban fogatosok által használt Cúgoskertből 1884-ben a Népkertet alakították ki. A közgyűlés 1899-ben ötéves útépítési programot fogadott el, amelyhez kapcsolódóan a vasúti utat gránitkővel burkolták, a járdát aszfaltolták. Ez volt az első, tervszerűen kimért és nagy körültekintéssel kivitelezett modern kőút Nyíregyházán, amelyet 1900 után Széchenyi Istvánról neveztek el.⁹ A szilárd burkolatnak köszönhetően a város levegője is jobb lett, mert korábban a talyigások, fiákeresek piszkos porfelhőbe borították a vasúti utat és környékét.¹⁰ Az aszfaltjárdáknak örült a lakosság, ezért az 1900-as évek elején a növekvő forgalom és a városiasabb külső miatt a megyeszékhely központjában fekvő utcákban újabb bitumenjárdák készültek.

⁵ Nagy Elek: Nyíregyháza fejlődése. In: Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei. Szerk. Hunek Emil. Budapest, 1931. 48. (a továbbiakban Nagy, 1931.)

⁶ Bene, 2010. 311.

⁷ Uo. 312.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, V. B. 77. Nyíregyháza r. t. város (1929-től megyei város) polgármesterének iratai, 1872–1950. (a továbbiakban MNL SZSZBML, V. 77.) 9368/1882.

⁹ Bene, 2010. 357.

¹⁰ Nyírvidék, 1903. november 15. 3.

Az utcák, járdák állapota mellett a rendezetlen közvilágítás miatt emeltek olykor szót a nyíregyháziak. *„Bizony még nálunk a világítás nagyon kezdetleges. Nem csak hogy nagy távolságban vannak egymástól felállítva a lámpák, de még hozzá sötétek is annyira, hogy inkább füstölnek, mint világítanak”* – olvasható a Nyírvidék egyik, 1885. januári számában.¹¹ A korszerű megoldást a villanyvilágításra történő átállás jelentette. Éveken át tartó előkészítés és tárgyalás után a Nyíregyházi Villamosági Rt. áramfejlesztő telepe 1897-re elkészült, és hozzáálltak az utcai hálózat kiépítéséhez. *„Kialudtak a jó öreg petróleumlámpák úgy a házakban, mint az utcákon, s kezdetét vette a rendszeres közvilágítás 366 darab 16 gyertyafényű izzólámpának és 6 darab ívlámpának felállításával.”*¹² A villamosítástól Sóstó gyorsabb megközelítését, a közlekedés korszerűsítését is remélték a nyíregyháziak. *„Meg vagyunk győződve arról, hogy városunk intelligenciájának a haladás iránti vágya le fogja küzdeni az esetleg felmerülő akadályokat, s hisszük, hogy nem messze van tőlünk az az idő, amelyben elektrikus fény mellett fogunk estéknként a város főutcáin sétálhatni, s villamos vasúton fogunk a Sóstóra kirándulni. Mert a Sóstó felvirágoztatása csakis ezúton érhető el.”*¹³ A kortársak óhaja csak évekkel később teljesült. Előbb a teher- és személyforgalom indult meg kisvonattal Sóstó felé 1906 elejétől, a „villany vicinális” később, 1911 végétől vitte a nagyállomástól a vármegyeháza előtti térig az utasokat, akik ott átszállhattak a Sóstóra induló kisvonatra.¹⁴

A növekvő lakosság ivóvízellátásához az ásott kutak helyett 1854-ben fúrták meg az első artézi kutat a város belpiacán, majd a Debreceni utcán a császári-királyi törzstiszti lak előtt.¹⁵ Bár a vizet jó minőségűnek, egészségesnek találták, de az nem tört a felszínre, és mennyisége is elmaradt a kívánatostól. A Bessenyei téren (ma Hősök tere) a kiépítendő vízvezetékhez újabb kutat fúrtak 1888-ban. Négy száz milliméteres kezdőcsővel 300 méteres mélységig hatoltak le a kútfúrók, de a remények ekkor sem teljesültek. A kút a másodpercenkénti két literes kapacitásával mindössze a közvetlen környék szükségleteit elégíthette ki.¹⁶ Ugyanabban az évben merült fel a Sóstói úton létesítendő közkút gondolata. A polgármester által a megfelelő helyszín kiválasztására kiküldött városi főkapitány, Kerekréthy Miklós jelentésében a Jósa-pavilontól délnyugatra eső, húst adó fák közötti helyet találta a kúthoz a legalkalmasabbnak.¹⁷ A víznyelési nehézségek a következő évtizedekben is tartósan akadályozták a vízvezeték-, valamint a szennyvízcsatorna hálózat kiépítését Nyíregyházán.

¹¹ Uo. 1885. január 25. 2.

¹² Nagy, 1931. 52.

¹³ Nyírvidék, 1891. október 11. 3–4.

¹⁴ Margócsy József: Utcák, terek emléktáblák, II. Nyíregyháza, 1986. 118.

¹⁵ Bene, 2010. 276.

¹⁶ Nagy, 1931. 51.

¹⁷ MNL SZSZBML, V. B. 77. 4273/1888.; A megnevezett Jósa-pavilon Jósa András orvos, régész, múzeumalapító villája volt a mai Garibaldi utca és Sóstói út kereszteződésében.

A városias arculattól elválaszthatatlanok az emeletes házak. Az 1860-as években Nyíregyházán még csak a templomtornyok magasodtak ki a földszintes házak közül. A városháza emeletráépítése 1872 végére fejeződött be. Az egyemeletes Törvényház a bőrtönnel 1891-re készült el. Akkor már tartott a megyeháza impozáns tömbjének építése, amelyben 1892 októberében tartották az első vármegyei közgyűlést. Ugyancsak a neves építész, Alpár Ignác tervei alapján kiviteleztek a korábban leégett nagyvendéglő helyett a városházi teret keleti oldalon határoló Korona szállót. A millennium emlékévében emelték a kéttornyú görögkatolikus templomot. A szintén kéttornyú római katolikus templom 1902–1904 között épült a városházi tér keleti oldalát uralva. A tér arculatát máig meghatározó Takarékpalota ék alakú, kétemeletes tömbjének munkálatai 1912-re fejeződtek be. A városképet gazdagította a neoreneszánsz stílusban 1888 elejére megépült gimnázium, majd az 1907-ben felavatott új épület-szárnya, valamint az evangélikus egyház 1892 szeptemberére elkészült központi népiskolája, amely *„a palota külső díszével, kényelmével, egész berendezésével szép szavak nélkül is hirdetője az egyház áldozatkészségének”*.¹⁸ Az 1890-es évek elején merült fel a megyeszékhelyen egy központi fekvésű vármegyei kórház létesítése. A merénylet áldozatául esett Erzsébet királyné nevét fölvevő közkórház épületeiben 1899. november 20-án kezdődött meg a gyógyítás.¹⁹ A város gazdaságának élénkítését, a helyi felvevő piac bővítését remélve láttak hozzá előbb a honvéd laktanya bővítéséhez, majd a nagylaktanya építéséhez. Az utóbbinak, az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legkorszerűbb lovassági laktanyájának a fenntartását 1893 júliusában vette át véglegesen a város.²⁰ A kaszárnyaépítés támogatói a tisztikar költekezésétől, a legénység élelmezésétől, a lovak takarmányozásától reméltek forgalomélénkülést, bevételnövekedést. *„... a katonaság által városunkban elköltendő néhány százezer forintnak megfelelő élénk forgalom ismét a vagyonosodást, s ebből kifolyólag e tekintetben nagyobb kényelemszeretet megengedését biztosítja”* – érveltek az építkezés pártolói.²¹

Ezen intézmények mellett a városi életmód jellegzetes épületei is elkészültek a századfordulón. Többek között felépült 1886-ra a gőz- és kádfürdő, 1894-re a régóta várt, Alpár Ignác tervezte kőszínház, és sorra nyíltak az éttermek, kávéházak. A tűzkárok megelőzésére 1884 tavaszán megalakult a Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egylet, amely évtizedekkel később, 1911 őszén jól felszerelt laktanyát kapott.²² A tűzoltóság keretén belül szervezték meg a mentőszolgálatot, segítve a rászoruló kórházba szállítását.

A kortársak joggal gondolhatták úgy, hogy számos alföldi várossal összevetve városias fejlődésében Nyíregyháza komoly eredményeket ért el a kiegyezést követő

¹⁸ Nyírvidék, 1892. szeptember 18. 2.

¹⁹ Bene, 2010. 355.

²⁰ Uo. 322.

²¹ Nyírvidék, 1891. július 12. 2.

²² Bene, 2010. 370.

évtizedekben.²³ A további átgondolt fejlesztésekhez szabályozási, városrendezési tervek születtek. Az első építési szabályrendeletet 1881-ben fogadta el a képviselő-testület. Tizenegy évvel később bocsatották vitára az újabb átfogó szabályozási tervet, amelyben új utcák nyitására még nem gondoltak, csupán néhány helyen a régi közöket szélesítették. Az 1912-ben elfogadott következő építési szabályrendelet hat építési övezetet jelölt ki, és részletesen kitért az építési telkek méreteire, a lakóházak építési módjára, az épületek elrendezésének szabályaira, valamint az ipartelepek kialakítására.²⁴ A 19–20. század fordulóján építési telkeket parcelláztak a Bujtoson és az Érkertben. Az előbbi területrészen az 1890-es években 131 ház épült, 1900 és 1910 között pedig 165 érkerti házba költöztek be a tulajdonosok.²⁵ A századfordulón épült házak jellemzően két- vagy háromszobásak voltak. Kubala József Kígyó utca 2. szám alatt emelt lakóháza kétablakos, bejárati kapus homlokzattal az utcára nézett. Klein Ignác Szarvas utca 103. szám alatti saroképületében a háromszobás lakáson túl helyet kapott egy kocsmá és egy bolt is.²⁶ Kéry József építőmester²⁷ által Széna térre (ma Bessenyei tér) tervezett emeletes lakóházban a földszinten egy, az emeleten két szobát alakítottak ki fürdőszobával.²⁸

A városrendezés szervesen kapcsolódott a legtöbb eredményt hozó városszépítéshez.²⁹ A vármegyeháza előtti téren 1899 tavaszán felavatták Nyíregyháza első köztéri szobrát, amellyel a magyar felvilágosodás nagy alakja, Bessenyei György emléke előtt tisztelgettek. A vasúthoz vezető út két oldalán, a szénapiacnak használt területen 1904-ben platánt, jegenye-, nyárfát és egyéb díszfákat, bokrokat ültettek. A két parkosított teret Nyíregyháza egykori földbirtokosairól, a Károlyi és Dessewffy családról nevezték el. Az 1910-es évek elején a városháza előtti teret bazaltkővel burkolták, illetve egy részén alacsony kőpárkány kerítéssel övezett bokros közteret alakítottak ki, ahol 1912 őszén felavatták Kossuth Lajos szobrát. A megújult főtéren csak a napi piac maradt, a hetipiacot áttették a szomszédos Zöldség térre. Az elárúsítóhelyek köre 1894. július 14-én a Hatzel téri piac átadásával bővült.³⁰ A vásártér Szentmihályi és

²³ Nyírvidék, 1887. április 17. 2.

²⁴ Nyíregyháza rendezett tanácsú város építési szabályrendelet tervezete. Nyíregyháza, 1911. MNL SZSZBML, XV. 77. 1. d. 3. p.

²⁵ Bene, 2010. 361.

²⁶ MNL SZSZBML, V. B. 77. IV. 1291/1896.; Uo. IV. 411/1901.

²⁷ Nyíregyháza arculatát formáló építőmesterekről – Alpár Ignác és Barzó Mihály mellett Kéry Józsefről – 2016-ban dokumentumfilm készült „Épül a Város! Nyíregyházát építő mesterek” címmel. Az alkotással dédapjának emléket állító Kéry Péter szerkesztő-operatőrnek ezúton is köszönöm tanulmányomhoz nyújtott segítségét. Barzó Mihályról lásd még Papp Sándor: Barzó Mihály építőmester. Mesélő Nyíregyháza – Városvédő füzetek 25. Nyíregyháza, 2009.

²⁸ MNL SZSZBML, V. B. 77. IV. 157/1901.

²⁹ Takács Tibor: Városfejlesztés Nyíregyházán. Elképzelések és a gyakorlat a 20. század első felében. In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, 17. Szerk. Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2006. (a továbbiakban Takács, 2006.) 174.

Tokaji utcák környékére történő áthelyezését a város az 1890-es évek elejétől többször kezdeményezte.

Hiába érveltek többen a rendezés fontossága mellett, köztük Dankó István kerületi állami állatorvos,³¹ a vármegye rendre elutasította a próbálkozást, amely csak a 20. század első évtizedében valósult meg. Az urbanizáció részeként közegészségügyi és köztisztasági szempont indokolta nyilvános illemhely létesítését.³² A növekvő forgalom miatt már az 1880-as években elkerülhetetlennek látták a postahivatal bővítését. 1884-ben szenzációnak számított, hogy Sztárek Ferenc tűzoltó főparancsnok telefonhuzallal kötötte össze házát a tűzörséggel, hogy azonnal értesüljön a riasztásról.³³ Az 1890-es években a modern hírközlési eszközök száma nőtt Nyíregyházán, 1907-ben már a tanyabokrok telefonállomáshoz jutásáról születtek tervezetek,³⁴ miközben a vármegyei hálózat kiépítése anyagi nehézségekbe ütközött.

A városiasodás ténylegesen a Nyíregyházán élők szűk rétegének kínált városi életmódot. A tisztviselők, hivatalnokok, ügyvédek, főgimnáziumi tanárok életvitelében megjelent a komfort iránti igény, azaz a testi jóérzés, a jóllét keresésének igénye.³⁵ A kényelemszeretet kortársi megítélése ellentmondásos volt. Az egyik újságcikk szerzője kora fő hibájának tartotta, hogy a társadalmat a haszonelvűség hatotta át. *„A boldogság fenséges eszméjét az anyagi jólét, a kényelem hitvány díjához alacsonyítják le; ma nem kell templom, nem kell vallás többé; ami előtt a halandók térdet hajtanak, az a súlyos pénzláda!”*³⁶ Mások a fényűzéssel kapcsolatban a mértékletességre intettek. Ha a kényelemszeretet az életmód természetes kísérője, akkor nincs baj, de ha öncélú szenvedélyként eluralkodik az emberen, akkor megvetendő. Sőt állami szabályozásra is szükség lehet, hogy egyik oldalról a „buja gazdagság”, másik oldalról a „nyomasztó szegénység” ne veszélyeztesse a közjót.³⁷ A túlhajszolt életmód okozta idegkimerülés gyógyításánál az orvos tanácsait általában csak akkor követik, *„amennyiben ezt a városi életmód kényelme, a puha ágyak, kényelmes kocsik, az ízlésük szerint készített étkek megengedik”*.³⁸ Mások egyenesen a felnövekvő nemzedék hazafiasságát féltették

³⁰ Nyírvidék, 1894. július 15. 4–5.

³¹ Uo. 1893. március 12. 2–3.

³² MNL SZSZBML, V. B. 77. III. 646/1897.

³³ Nyírvidék, 1884. május 4. 2. A Nyírvidék híradásából kiderül, hogy akkoriban az európai városok közül Stockholmban terjedt el legjobban a telefon. A svéd fővárosban minden hivatalba bevezették, és nyilvános helyeken – vendéglőkben, hírlapboltokban stb. – bárki használhatta azt.

³⁴ MNL SZSZBML, V. B. 77. 153/1907.

³⁵ A kényelemszeretetről bővebben Reszler Gábor: A homo comforticus avagy a kényelmes ember. Liget, 1994. augusztus. <https://ligetmuhely.com/liget/reszler-gabor-a-homo-comforticus-avagy-a-kenyelmes-ember/> Letöltés: 2020. 06. 11.

³⁶ Nyírvidék, 1886. augusztus 22. 2.

³⁷ Uo. 1891. július 26. 2.

³⁸ Uo. 1886. október 10. 5.

a növekvő testi jólétől. „*Óh mert a mai nemzedék a kényelem puha párnáján henyélve nézi a haladó idő sebes folyását; a szépen hangzó anyanyelvet nyegleségből francia és némettel cseréli fel; elhagyja jellemző szokásait, levetkezi nemzeti viseletét annyira, hogyha Diogenes ma halottaiból felkelne, meggyújtott lámpájával emberkeresés végett utcáinkon elindulna: kevés magyart találna közöttünk.*”³⁹ Akadt, aki a kényelem miatti túlköltekezés veszélyeire figyelmeztetett. „*Nem tagadjuk, hogy a fényűzésnek is megvan a maga haszna. Általa az ízlés nemesedik, az ember már önkénytelenül is finomabbá lesz általa, az iparnak és kereskedésnek magas lendületet ad; egyszóval úgy kulturális, mint nemzetgazdasági szempontból, ha nem is első tényező, de mégis tényező. Azonban hozzátesszük, hogy csak akkor, ha az a nemzet gazdaságából, mint egyedüli természetes forrásból, meríti erejét. De, ha az emberek eme hiúsága és kényelme nem reális alapokra, hanem szédelgésre és hozom-viszemre van alapítva: már nagy hiba, sőt nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy vastag bűn. Gyermekes és unokák, sőt egész nemzedék lesznek általa megméltelyezve és tönkretéve.*”⁴⁰ A társadalmi elvárás, presztízsze formálódó igények követése időnként valóban megterhelte a családi költségvetést. Egy államhivatalnok lányos apa a farsangi báli szezon előtt azon morfondírozott, hogy évi 1600 forintnyi (3200 korona) jövedelméből nem telik száz forintos báli belépőre és a leánya toalettjére.⁴¹

Ezek a vélemények akkor fogalmazódtak meg, amikor a mindennapok komfortja messze elmaradt a 20. század második felének kényelemszintjétől. Az első világháborút megelőző években alig akadt összkomfortos lakás a szabolcsi megyeszékhelyen. Az 5657 nyíregyházi lakóház 9,3 százaléka épült kőből vagy téglából (Szabolcs vármegyében 4 százalék) és 26,2%-ának volt cserép-, pala-, esetleg bádogteteje (a megyében 20,2%). A házak szűk kétharmada vályogból vagy sárfalazattal készült, bő felét (54,7%) náddal, illetve zsúpszalmával fedték. A nyírségi falvak lakóházaihoz képest a tírják családok otthona a szabad kéményt felváltó, zárt kamin kéménynek köszönhetően volt tisztább levegőjű.⁴² Az első komfortos lakások a 20. század elején épültek Nyíregyházán. 1913 őszén kezdték el építeni a Széchenyi úton a Jóba családnak otthont és a nyomdának, kiadóvállalatnak helyet adó szecessziós homlokzatú házat. Ennek az útnak a Széchenyi térre futó végén 1914 tavaszára elkészült a háromemeletes Nyírvíz-palota, amelybe ritkaságnak számító elektromos személy- és teherfelvonót építettek be. Az emeleti bérlakásokat központi fűtéssel látták el, a saját vízvezetéknek és biológiai szennyvíztisztítónak köszönhetően a lakások vízellátása környezetkímélő módon valósult meg. A szobák tölgyfa padlót, a fürdőszobák és konyhák fajsansz falburkolatot kaptak. Akkortájt más városokban is kuriózumnak számított a központi

³⁹ Uo. 1889. október 13. 4.

⁴⁰ Uo. 1892. január 17. 2.

⁴¹ Uo. 1890. január 5. 2.

⁴² Erdész Sándor: Nyíregyháza népi építkezése. A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, XI. Szerk. Csallány Dezső. Budapest, 1969. 214.

porszívórendszer, amely a lakások takarítását könnyítette meg, tette igen kényelmesé, egyszerűvé.⁴³ Bár a komfort iránti igény kielégítésére, a fogyasztási javak megvásárlására, a szolgáltatások igénybe vételére a Nyíregyházán élők egy részének nyílt csupán módja, ám a szolgáltatók – többek között a vendéglősök, a divatáru kereskedők stb. – vevőik kényelemszeretétől remélték forgalmuk növekedését.⁴⁴ A kényelem hívó szóként gyakran feltűnt a tárgyalt időszak reklámjaiban. A szezonról szezonra frissülő ruhák, cipők, kalapok, bőr utazó- és kiegészítők közül válogathattak az üzletekbe betérők. A legfinomabb angol és francia illatszerek egészítették ki a hölgyek toalettjét. A városi életmód egyik jellemzője a kávéházak, vendéglők rendszeres látogatása.⁴⁵ Az első világháború előtt már húsznál több étterem, kávéház és vendéglő versengett Nyíregyházán a vendégekért, kivétel nélkül a tisztaságot és kényelmet előtérbe helyezve. A nyíregyházi nagyvendéglő bérlője, Weinberger Bernát 1884 májusában az udvaron nyári étkezdet rendezett be „szép ízléssel és kényelemmel”, amely véleménye szerint páratlan a városban.⁴⁶ Miután a nagyvendéglő bérleti jogát 1886-ban elvesztette, a vasútállomás közelében nyitotta meg Huszárhoz címzett vendéglőjét, ahol a korábbihoz hasonló kényelmet és választékos vendéglátást ígért.⁴⁷ Az 1888-ban leégett nagyvendéglő helyett a „nagyközönség kényelmére” a város minden részéből könnyen megközelíthető Korona telken emelték fel a vendéglői, szállodai, kávéházi helyiségeket és színelőadásokra alkalmas termet magába foglaló Korona szállót. Elegáns vendégszobák, nagyszerű konyha, jutányos árak, komfort fogadta az Európa szállodába látogató utazókat, kereskedőket, hivatalnokokat és ügyvédeket is.⁴⁸ Kemény Hartstein Ignác Amerikához címzett vendéglőjét szintén „kényelemmel és díszesen” rendezte be, finom bort, üveges sört, kassai sonkát és debreceni virslit kínált betérő vendégeinek.⁴⁹ 1886-ban nyílt meg az Európa kávéház, amely „a kor igényeinek minden tekintetben megfelelő, a legnagyobb kényelemmel” berendezett „tekeasztalokkal” várta a szórakozni vágyókat.⁵⁰ A kikapcsolódni vágyók körében a biliárd mellett népszerű volt a lengőtekés. Az igényt felismerve a Nyíregyházi Ipartestület

⁴³ A Nyírvíz-palota története. Összeáll. Elek Andrásné – Hudivók Róbert – Szabó Józsefné. Nyíregyháza, 2013. 5.

⁴⁴ A város első emberének, a polgármesternek fizetése évi 4000 korona volt a 19. század végén. Ehhez kapott 800 koronát lakbérre és ugyancsak 800 koronát reprezentációs költségekre. Ekkortájt egy fővárosi szakmunkás évente 800–1000 koronát keresett.

⁴⁵ Gyáni Gábor: A kávéházba járó polgár. Budapesti Negyed, 1996 nyár-ősz, 57–68.; Szakács Szidónia: Vendéglátás, kávéházak, szabadidő a dualizmus elején Kolozsváron (1870–1880). Korunk, 2018. 8. sz. 17–26.

⁴⁶ Nyírvidek, 1884. május 18. 3.

⁴⁷ Uo. 1886. október 3. 3.

⁴⁸ Uo. 1884. július 6. 3.

⁴⁹ Uo. 1886. december 25. 4.

⁵⁰ Uo. 1886. február 7. 6.

Szentmihályi utcai székháza udvarán kuglizót épített.⁵¹ Özvegy Friedmann Ignácné a Kossuth utcai kocsmájában kívánt tekepályát kialakítani, és ehhez a városi tanács engedélyét kérte 1892 februárjában.⁵²

Nyíregyháza „oázisa” a kirándulások, társas multságok mellett a felüdítő fürdőzés egyre népszerűbb színhelyévé vált. A fürdőidény megnyitását a nyíregyháziak évről évre érdeklődéssel várták. A város tulajdonában lévő, 1886-ban megnyitott gőz- és kádfürdő nem jelentett konkurenciát a sóstói fürdő üzemeltetőinek, akik az 1887-es idényben új sétautakkal és „nagyobb kényelemmel berendezett,” márványkádakkal felszerelt fürdőszobákkal várták a gyógyulást és szórakozást keresőket.⁵³ *„Ezen a szép, egyetlen üdülő helyén városunknak, mely, ha nem is szolgálhat egy világfürdő mesterséges kényelmeivel, de jó levegőjével, vizének kitűnő gyógyító tulajdonságaival méltán megérdemli a szélesebb körű pártolást”* – állította a Nyírvidék újságírója az 1889-es szezonnyitóról hírt adva.⁵⁴ Pár évvel később már aggodalommal írtak a lapban a fogyatkozó vendégszám miatt, és szorgalmazták, hogy a város költsön többet a fürdőhely korszerűsítésére. Az elkezdett beruházások részeként elkészült a fürdőház új szárnya és a régi épületrész felújítása. De még sokáig gondot okozott a fürdőhely megközelítése. Az óras gyaloglás a poros homokúton fárasztó volt, a fiáker viteldíját pedig a családos nyíregyháziak jó, ha havonta egyszer meg tudták fizetni. A „villamvilágítás” sóstói bevezetése hozhatna áttörést a tollat ragadó kortárs szerint, és ezzel megoldódna „egy villamos erőre berendezendő közúti vasút” kérdése, a gyorsabb kijutás a tóhoz és a fürdőhelyhez.⁵⁵ Az elképzelés megvalósításával 1911-ig kellett várni. A gyógyüdülésre vágó újságolvasókhöz rendre eljutottak azok a hirdetések, amelyek az egészség megóvása mellett a felüdülés napjait, heteit ígérték. Kedvelt volt a tehetős családok körében a Bereg megyei Polena⁵⁶ gyógyfürdő, amelynek ásványvize köszvényre, vrszegénységre és légzőszervi panaszokra Szabolcs vármegye főorvosa, Jósa András szerint is jótékonyan hatott. A vasúton megközelíthető, Szolyva melletti Hársfalva⁵⁷ gyógyfürdője és gyógyintézete május közepétől szeptember derekáiig fogadta vendégeit kényelmes és olcsó lakásokkal, postával, távírdával, gyógyszertárral. Szobráncot⁵⁸ a gyomor- és májbetegek magyar Karlsbadjaként hirdették. A zempléni Erdőbénye 1898 pünkösdjétől 86 kényelmes lakószobával, felújított fürdőházzal várta fürdővendégeit. Valamennyi ajánlat kitért a „legválogatottabb igényeket is kifogástalanul” kielégítő kényelemre.⁵⁹ Az utazás megkönnyítéséhez igénybe vehették az üdülni

⁵¹ MNL SZSZBML, V. B. 77. IV. 1141/1896.

⁵² Uo. IV. 279/1892.

⁵³ Nyírvidék, 1887. május 15. 4.

⁵⁴ Uo. 1889. április 28. 5.

⁵⁵ Uo. 1894. május 6. 2–3.

⁵⁶ Polena napjainkban Ukrajnában, Kárpátalján a Szolyvai járáshoz tartozik.

⁵⁷ Hársfalva szintén a kárpátaljai Szolyvai járás területén található.

⁵⁸ Szobránc város Szlovákiában, a Kassai kerület Szobránci járásának székhelye.

indulók a poggyászfuvarozást, illetve a nyíregyháziak sorban állás nélkül megválthatták a vasúti jegyeket Stern Emánuel fia kereskedésében nyitott irodában. A legtehetősebbeket a soron következő világkiállítás megtekintésére vagy egzotikus földközi-tengeri gőzhajózásra invitálták. A kényelmes kikapcsolódást és felejthetetlen élményeket kínáló alkalmaknak a családi költségvetés szabott határt.

A 19–20. század fordulóján lejátszódott urbanizáció a kortársak által is méltányolt eredményeket hozott Nyíregyházán. Az előrelépést szolgáló közigazgatási szerepkörbővítések lehetőségei az Osztrák–Magyar Bank 1911-es megtelepülésével, majd 1914 őszén a görögkatolikus püspökség Nyíregyházára költözésével kimerültek. A városiasodás és polgárosodás elmélyítését többek között a mezőgazdaság belterjessé tétele, a gyárpar fejlődése segíthette volna elő. Bár voltak erre vonatkozó elképzelések, azonban mind az élelmiszeripari beruházások, mind az egyéb ágazatfejlesztések elmaradtak, és nem elsősorban a városvezetés szűklátókörűsége miatt.⁶⁰ A városiasodás és a kényelmes városi életmód kiteljesedését megtörte az első világháború. A trianoni békediktátummal határmegyévé vált Szabolcs vármegye központja 1920 után nehezen talált magára és a városfejlesztés új módozataira.

⁵⁹ Nyírvidék, 1898. május 15. 8; 1898. május 22. 3.

⁶⁰ Takács, 2006. 187–188.

1. sz. ábra
Nyíregyháza, városháza (képeslap)

2. sz. ábra
Nyíregyháza-Sóstó, vendéglő és szálloda (képeslap)

